

Π.3.2.5 Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης

Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Γ΄ Λυκείου

Τίτλος:

«Μια ιστο-εξερεύνηση για τον Μανόλη Αναγνωστάκη»

Συγγραφή: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΥΚΗΣ

Εφαρμογή: ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΡΑΔΗΜΑ

**ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ**

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/βάθμια και Β/βάθμια εκπαίδευση» MIS 296579 (κωδ. 5.175), - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π.3.2.5. Πιλοτική εφαρμογή και αξιολόγηση αντιπροσωπευτικού αριθμού σεναρίων από κάθε τύπο σε διαφοροποιημένες εκπαιδευτικές συνθήκες πραγματικής τάξης.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΗΣ

Υπεύθυνος υπο-ομάδας εργασίας λογοτεχνίας: Βασίλης Βασιλειάδης

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

A. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Μια ιστο-εξερεύνηση (WebQuest) για τον Μανόλη Αναγνωστάκη

Δημιουργία

Νικόλαος Κούκης

Εφαρμογή

Δήμητρα Καραδήμα

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική λογοτεχνία

Τάξη

Γ΄ Λυκείου

Σχολική μονάδα

2^ο Πειραματικό ΓΕΛ Αθηνών

Χρονολογία

Από 19-3-2015 έως 20-4-2015.

Διδακτική/θεματική ενότητα

—

Διαθεματικό

Όχι

Χρονική διάρκεια

Οκτώ (8) διδακτικές ώρες

Χώρος

I. Φυσικός χώρος: Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο πληροφορικής.

II. Εικονικός χώρος: Ψηφιακή τάξη σε περιβάλλον Edmodo.

Προϋποθέσεις υλοποίησης για δάσκαλο και μαθητή

Η εκπαιδευτικός είχε εμπειρία στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο εργασίας των μαθητών, παρότι με το συγκεκριμένο τμήμα δούλευε περιστασιακά στο εργαστήριο Η/Υ και με τυχαία σύνθεση των ομάδων. Για τη συγκεκριμένη εφαρμογή επιλέχθηκε η διαμόρφωση ομάδων να γίνει από παιδιά διαφόρων επιδόσεων και δεξιοτήτων (με πρόταση της εκπαιδευτικού και με αποδοχή εκ μέρους των μαθητών). Ακόμη, η εκπαιδευτικός είχε τη δυνατότητα να δουλέψει με Web 2.0 διαδικτυακές εφαρμογές.

Οι μαθητές είχαν: (α) άνεση στην αναζήτηση/ ταξινόμηση/ αξιοποίηση πληροφοριών από το διαδίκτυο, (β) εξοικείωση με ένα πρόγραμμα επεξεργασίας κειμένου και (γ) εμπειρία στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο εργασίας. Ωστόσο, δεν ήταν εξοικειωμένοι με την πλατφόρμα Edmodo, γεγονός που προκάλεσε καθυστερήσεις στην αρχή της εφαρμογής του σεναρίου. Επίσης, οι μαθητές δεν γνώριζαν τη διδακτική μεθοδολογία και φιλοσοφία της ιστοεξερεύνησης (WebQuest), επομένως, η εκπαιδευτικός έπρεπε να αφιερώσει κάποιο διδακτικό χρόνο. Λόγω της πίεσης του χρόνου, της οικονομίας δυνάμεων, της απόλυτης αναγκαιότητας της ψηφιακής τάξης ως αποθετηρίου υλικού και διαδραστικού χώρου, η εκπαιδευτικός προτίμησε να εστιάσει στην εξοικείωση με την πλατφόρμα Edmodo (οι εργασίες των ομάδων εναποτέθησαν σε ξεχωριστούς φακέλους, με ευδιάκριτα τα ονόματα των μελών). Δεν έγινε χρήση της δημιουργηθείσας από τον συντάκτη του σεναρίου Ν. Κούκη και δημοσιευμένης για τις ανάγκες του σεναρίου ιστοεξερεύνησης, λόγω των τροποποιήσεων της παρούσας εφαρμογής.

Τέλος, στη σχολική μονάδα υπήρχαν οι προϋποθέσεις υλικοτεχνικής υποδομής, δηλαδή εργαστήριο πληροφορικής με ηλεκτρονικούς υπολογιστές για κάθε ομάδα εργασίας, καθώς και βιντεοπροβολέας.

Εφαρμογή στην τάξη

Το συγκεκριμένο σενάριο εφαρμόστηκε στην τάξη.

Το σενάριο στηρίζεται

Νικόλαος Κούκης, Μια ιστοεξερεύνηση (WebQuest) για τον Μανόλη Αναγνωστάκη, Νεοελληνική λογοτεχνία Γ΄ Λυκείου, 2014.

Το σενάριο αντλεί

—

B. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ/ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το θέμα του παρόντος σεναρίου ήταν να μελετήσουν οι μαθητές τη ζωή, την εποχή και το έργο του ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη με σημείο αναφοράς υλικό που θα αντλούσαν από το διαδίκτυο. Για την πραγματοποίηση της διαδικασίας εύρεσης, μεταφόρτωσης και επεξεργασίας του σχετικού υλικού από το διαδίκτυο, οι μαθητές εργάστηκαν για επτά, από τις συνολικά οκτώ, διδακτικές ώρες στο εργαστήριο πληροφορικής του σχολείου, στην ολομέλεια και σε ομάδες με διαφορετικά φύλλα εργασίας και πολλαπλά επίπεδα/άξονες διερεύνησης.

Γ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύλληψη και θεωρητικό πλαίσιο

Το συγκεκριμένο σενάριο είχε ως βασική επιδίωξη να γνωρίσουν οι μαθητές τον άνθρωπο και ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη και, μέσα από το έργο του, να έλθουν σε επαφή με τα ιστορικά συμφραζόμενα της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς.

Επειδή ελλόχευε ο κίνδυνος της μαθητικής ευκολίας για απλή αναφορά βιογραφικών στοιχείων με αντιγραφή-επικόλληση ανεπεξέργαστου πληροφοριακού υλικού (κάτι που δεν αποφεύχθηκε εντελώς και στην παρούσα εφαρμογή) κρίνουμε αναγκαίο να συνοψίσουμε κάποιους θεωρητικούς προβληματισμούς σχετικά με τον ρόλο του συγγραφέα στην ερμηνευτική διαδικασία (βλ. το ομότιτλο άρθρο της Μ. Πεσκετζή, στο Αποστολίδου-Χοντολίδου, 2006: 147-155, καθώς και Hawthorn, 1993: 114-143). Ο Τ. Σ. Έλιοτ θεωρούσε την ποίηση ως απόδραση από την προσωπικότητα, αλλά και από τη σκοπιά της φορμαλιστικής λογοτεχνικής θεωρίας, η

Νέα Κριτική και ο δομισμός υπέγραψαν το πιστοποιητικό θανάτου του συγγραφέα (κατά R. Barthes, «ο συγγραφέας πεθαίνει, η γραφή αρχίζει») και μετατόπισαν το ενδιαφέρον στο κείμενο (μη-αναφορικότητα: δεν υπάρχει τίποτα έξω από το κείμενο). Τόσο η προσέγγιση των κειμένων όσο και ο ιστορικισμός απηχούν μια παραδοσιακή πρακτική με βασικό νοηματόδοτη τον συγγραφέα τους. Από την άλλη πλευρά, ο 20ός αιώνας ανέδειξε και άλλες (αντίθετες) θεωρίες, όπως την ανιστορική ψυχοκριτική, τις θεωρίες της ανάγνωσης (εστίαση στον αναγνώστη και στην πρόσληψη) αλλά και την αγγλοσαξονική μαρξιστική θεωρία (R. Williams, T. Eagleton), η οποία ανέδειξε την ιστορικότητα και την κοινωνική συγκρότηση της λογοτεχνίας. Εν τέλει «η θεωρία της λογοτεχνίας δεν είναι μια κλειστή, αυστηρά παγιωμένη [...] μεταγλώσσα, αλλά ένα ρευστό [...] δυνάμει αυτό-αναιρούμενο σύνολο ιδεών» (Δ.Τζιόβας, στο Ήγκλετον, 1996: 14).

Περνώντας στη διδακτική της λογοτεχνίας και στην εκπαιδευτική πράξη, έχει αποδειχθεί πολλαπλά χρήσιμη και αναγκαία προϋπόθεση της αναγνωστικής διαδικασίας εκ μέρους των μαθητών, η σύνδεση των έργων τόσο με τα ιστορικά τους συμφραζόμενα όσο και με τον συγγραφέα τους. Αυτό πρέπει να γίνεται υπό το φως της ανανέωσης του θεωρητικού λόγου, προς αποφυγή των πεπαλαιωμένων παραδοσιακών ατοπημάτων (απλή αναφορά βιογραφικών στοιχείων, χωρίς διερεύνηση των εσωτερικών σχέσεων του γράφοντος υποκειμένου και της γραφής ή της διαλεκτικής συνομιλίας του έργου με την εποχή που το κυοφόρησε) με απώτερο στόχο τη συμφιλίωση του αισθητικού με τον ιστορικο-κοινωνικό χαρακτήρα της λογοτεχνίας.

Για την επίτευξη της στόχευσης αυτής υιοθετείται η προσέγγιση του μαθήματος της λογοτεχνίας με την αξιοποίηση των ΤΠΕ. Παρότι δεν χρησιμοποιήθηκε ο χώρος της ιστοεξερεύνησης, οι μαθητές ακολούθησαν τα βήματα της εφαρμογής με φύλλα εργασίας αναρτημένα στην πλατφόρμα Edmodo και δούλεψαν με βάση τη φιλοσοφία και την πρακτική μιας (άτυπης) ιστοεξερεύνησης, εστιάζοντας «στην αξιοποίηση και εφαρμογή των πληροφοριών με στόχο την επίλυση προβλήματος και όχι την απλή

αναζήτηση πληροφοριών στον Παγκόσμιο Ιστό», με προσήλωση στην αναζήτηση και δημιουργική αξιοποίηση, με δομημένα βήματα, του πληροφορικού υλικού που βρίσκουν στον Ιστό.

Δ. ΣΚΕΠΤΙΚΟ-ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΤΟΥΣ

Γνώσεις για τον κόσμο, αξίες, πεποιθήσεις, πρότυπα, στάσεις ζωής

Με τη διδασκαλία του σεναρίου επιδιώχθηκε οι μαθητές:

- να γνωρίσουν τις συνθήκες ζωής στη χώρα μας κατά τη μεταπολεμική περίοδο, με σημείο αναφοράς το έργο του συγκεκριμένου ποιητή,
- να έλθουν σε επαφή με τα ποιήματα του Μ. Αναγνωστάκη και κυρίως να γνωρίσουν έναν πνευματικό άνθρωπο βαθιά πολιτικοποιημένο, που χωρίς να κάνει «στρατευμένη τέχνη» (έχει συζητηθεί ο όρος στην τάξη), δρα ως ιστορικό υποκείμενο, ενσαρκώνοντας μια βαθιά ενότητα προσωπικής ποιητικής σκέψης και συλλογικής δράσης (βλ. Μαρωνίτης, 1984).

Γνώσεις για τη λογοτεχνία

Με τη διδασκαλία του σεναρίου οι μαθητές επιδιώχθηκε:

- να γνωρίσουν τον ποιητή Μ. Αναγνωστάκη, το έργο του και τον τρόπο γραφής του μέσα από τη μελέτη υλικού από το διαδίκτυο,
- να επιβεβαιώσουν κάποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της μεταπολεμικής ποίησης, με σημείο αναφοράς το έργο του Μ. Αναγνωστάκη,
- να συνειδητοποιήσουν πώς η ποίηση επηρεάζεται από την εποχή δημιουργίας της και μάλιστα να το διαπιστώσουν έμπρακτα μέσα από τον εντοπισμό των κοινωνικών και πολιτικών ζυμώσεων, όπως αποτυπώνονται στο ποιητικό έργο του συγκεκριμένου ποιητή,
- να γνωρίσουν ιστοχώρους που ειδικεύονται στη μελέτη της λογοτεχνίας και της ποίησης ειδικότερα και ενδέχεται (για ελάχιστους μαθητές) να καλύψουν μελλοντικές ανάγκες τους για έρευνα ή/και ψυχαγωγία.

Γραμματισμοί

Οι μαθητές επιδιώχθηκε:

- να διαχειριστούν το περιβάλλον της ψηφιακής τάξης (με τη συνδρομή των ΤΠΕ),
- να αναρτήσουν τις απόψεις/εργασίες τους σε διαδικτυακό περιβάλλον (Edmodo) αναπροσαρμόζοντάς τες, όποτε χρειαζόταν, σύμφωνα με τις υποδείξεις της διδάσκουσας,
- να σχολιάσουν τις δραστηριότητες/ασκήσεις των συμμαθητών τους, εκμεταλλευόμενοι τη δυνατότητα ανατροφοδότησης που παρέχουν αυτού του είδους οι εφαρμογές,
- να αξιοποιήσουν με κριτικό τρόπο τις πληροφορίες που άντλησαν από το διαδίκτυο για τον εν λόγω ποιητή και το έργο του,
- να δημιουργήσουν οι ίδιοι αρχείο παρουσίασης για ένα επιλεγμένο ποίημα του Μ. Αναγνωστάκη, κινητοποιώντας τη δημιουργική τους φαντασία.

Διδακτικές πρακτικές

Η καλλιέργεια της συνεργασίας των μαθητών και η εμπλοκή τους με ενεργητικό τρόπο στη μαθησιακή διαδικασία αποτελεί μια από τις βασικές επιδιώξεις του παρόντος σεναρίου. Η υιοθέτηση της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας σηματοδοτεί για τον εκπαιδευτικό έναν διαφορετικό ρόλο από τον παραδοσιακό: συμμετέχει ως έμπειρος σύμβουλος και διακριτικός καθοδηγητής.

Σύνδεση με τα ισχύοντα στο σχολείο

Η μελέτη ενός ή περισσότερων ποιημάτων του Μ. Αναγνωστάκη, καθώς ο ποιητής εκπροσωπεί την ισχυρή αντιστασιακή/ κοινωνική τάση της πρώτης μεταπολεμικής ποιητικής γενιάς, αποτελεί μια εκ των οποίων ουκ άνευ επιλογή των εκπαιδευτικών που διδάσκουν το μάθημα των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας της Γ΄ Λυκείου. Παρότι σχετικά άκαιρη η «επιστροφή» στα ποιήματα του Μ. Αναγνωστάκη στο β΄ τετράμηνο, δεν είναι ωστόσο άκυρη, καθώς η προσέγγιση της ζωής και του έργου του εμβληματικού αυτού πολιτικού ποιητή θα συγκεφαλαιώσει τις γνώσεις των μαθητών

για τη μεταπολεμική περίοδο, «ενώ ταυτόχρονα θα συνδράμει την προσπάθεια να αποκτήσουν νέα εγγράμματη ταυτότητα, καθώς η όλη προσέγγιση στηρίζεται στις ΤΠΕ και επιχειρεί τη διαφοροποίηση από τον παραδοσιακό τρόπο διδασκαλίας της λογοτεχνίας, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα την απομάκρυνσή της από αυτόν ή την απαξίωση του παραδοσιακού τρόπου διδασκαλίας, αλλά τη συμπλήρωσή του», σύμφωνα με το αρχικό σενάριο.

Αξιοποίηση των ΤΠΕ

Το σενάριο έχει δομηθεί με κέντρο βάρους τη χρήση των ΤΠΕ και γίνεται προσπάθεια οι συμμετέχοντες σε αυτό να “απεγκλωβιστούν” από τον παραδοσιακό τρόπο μελέτης της λογοτεχνίας. Οι ΤΠΕ είναι παρούσες τόσο στον τρόπο επικοινωνίας των μαθητών μεταξύ τους και με την εκπαιδευτικό, όσο και στη χρήση εργαλείων του Web 2.0. Η σημασία έγκειται, κυρίως, στο γεγονός ότι επιδιώκεται η ενεργητική εμπλοκή των ΤΠΕ στη διδασκαλία της λογοτεχνίας σε περιβάλλον ψηφιακής τάξης, καθώς από τη μια αναμένεται η επίδειξη ενδιαφέροντος από την πλευρά τους και από την άλλη η αλλαγή της βεβαιότητάς τους για τον τρόπο μελέτης της λογοτεχνίας. Βέβαια, μετά από αρκετά χρόνια εφαρμογών στα σχολεία, διαπιστώνεται πως τη «σθεναρή αντίσταση στην ενσωμάτωση της καινοτομίας και της χρήσης των ΤΠΕ» δεν την προβάλλουν τόσο οι διδάσκοντες, όσο οι μαθητές –πολύ περισσότερο οι τάλανες υποψήφιοι της Γ΄ Λυκείου...

Ε. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Αφετηρία

Στο τμήμα είχαν ήδη (στο Α΄ τετράμηνο) διδαχθεί τα ποιήματα «Επιτύμβιον» και «Νέοι της Σιδώνας, 1970» (με ιδιαίτερη μελέτη του καβαφικού διακειμένου). Είχε γίνει ιδιαίτερη μνεία της καβαφικής κληρονομιάς στην πρώτη μεταπολεμική ποιητική γενιά και της αντίστι

30. Το ποίημα «Θεσσαλονίκη, Μέρες του 1969 μ.Χ.» θεωρήθηκε καλή αφετηρία για να ξανασυνδεθούν οι μαθητές με το σύμπαν του Αναγνωστάκη.

Κείμενα

Λογοτεχνικά κείμενα σχολικών εγχειριδίων

ΚΝΛ Γ' Λυκείου:

Μανόλης Αναγνωστάκης, «[Θεσσαλονίκη, Μέρης του 1969 μ.Χ.](#)»

Υποστηρικτικό/εκπαιδευτικό υλικό

Μη λογοτεχνικά κείμενα

Βαϊλάκης, Γ. [Μανόλης Αναγνωστάκης-Η συνείδηση μιας γενιάς](#). *Έθνος.gr*. [16/1/2014]

Καλαμαρά, Β. 2011. [Αναγνωστάκης αυτοβιογραφούμενος](#). *Ελευθεροτυπία-Enet.gr*, 22-6-2011. [16/1/2014]

Μπουκαλάς, Π. [Επιτάφια ποίηση του Μανόλη Αναγνωστάκη](#), *Η Καθημερινή-Αρχείο πολιτισμού*, 28-06-2005 [16/1/2014]

Πλαχούρης, Γ. 2000. [Ο πολιτικός ποιητής Μ. Αναγνωστάκης](#). Περ. «*νέο επίπεδο*» 32: 45-48. [16/1/2014]

Χατζηστεργίου, Γ.Μ. 2002. [Η μεταπολεμική ανοικοδόμηση της Ελλάδας](#). *Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ* 2209, 29-07-2002. [16/1/2014]

[Μανόλης Αναγνωστάκης 1925 – 2005](#). *Σαν Σήμερα .gr*. [16/1/2014]

[Η μεταπολεμική ανασυγκρότηση της Ελλάδας \(1950 - 1974\)](#) [16/1/2014]

[Μανόλης Αναγνωστάκης, Νόρα Αναγνωστάκη – Το αληθινό πρόσωπο των ποιητών](#), *Ενεήντα Επτά-Το Περιοδικό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας*, τεύχος 7ο [16/1/2014]

[Αφιέρωμα στον ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη](#), διαδικτυακό περιοδικό *LiFO*, 10-03-2014 [16/1/2014]

[Μανόλης Αναγνωστάκης: Ο μεγάλος ποιητής της ήττας \(Αφιέρωμα\)](#), διαδικτυακό περιοδικό *The insider* 9-03-2013 [16/1/2014]

Βίντεο

[Παρασκήνιο: Μανόλης Αναγνωστάκης](#), [πηγή: Ψηφιακό Αρχείο της ΕΡΤ]
[16/1/2014]

Τραγούδια-Αναγνώσεις

Δίσκος [Μπαλλάντες](#) (1975), μουσική: Μίκης Θεοδωράκης, ποίηση: Μ. Αναγνωστάκης, ερμηνεία: Πέτρος Πανδής, Μαργαρίτα Ζορμπαλά. [16/1/2014]

«[Μιλώ](#)». Από τον δίσκο *Αρκαδία 6- Αρκαδία 8* (1974), μουσική: Μίκης Θεοδωράκης, ποίηση: Μ. Αναγνωστάκης, ερμηνεία: Μαρία Φαραντούρη [16/1/2014]

[Ο Μανόλης Αναγνωστάκης διαβάζει Αναγνωστάκη](#) (1977) [16/1/2014]

[Η απόφαση-Μανόλης Αναγνωστάκης](#) (ανάγνωση ποιήματος από τον ίδιο τον ποιητή)
[16/1/2014]

Ιστοσελίδες

Ανεμόσκαλα: [Μανόλης Αναγνωστάκης](#),

Βικιπαίδεια: [Μανόλης Αναγνωστάκης](#) [16/1/2014]

[Book Builder](#), [Isuu](#), [youblisher](#), [Yudu](#), [Yumpru](#) (ιστότοποι δημιουργίας ψηφιακού βιβλίου)

Εθνικό Κέντρο Βιβλίου: [Μανόλης Αναγνωστάκης](#) [16/1/2014]

e-yliko: [Δικτυακή Βιβλιογραφία Συγγραφείς – Μανόλης Αναγνωστάκης](#)

Facebook: [Σελίδα του Μ. Αναγνωστάκη](#) [16/1/2014]

[Πλατφόρμα ιστοεξερευνήσεων OpenWebQuest](#) [16/1/2014]

Poetry International Rotterdam: [Manolis Anagnostakis](#) [16/1/2014]

Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού: [Μανόλης Αναγνωστάκης](#)

stixoi.info: [Στίχοι ποιημάτων του Μ. Αναγνωστάκη που μελοποιήθηκαν](#) [16/1/2014]

Ψηφιακό Σχολείο: [Διαδραστικά Σχολικά Βιβλία](#) [16/1/2014]

Διδακτική πορεία/στάδια/φάσεις

Α΄ ΦΑΣΗ

1^η ώρα (εργαστήριο πληροφορικής)

Ξεκινήσαμε στο εργαστήριο Η/Υ με προβολή στην ολομέλεια του αποσπάσματος από την αφιερωμένη στον Μανόλη Αναγνωστάκη τηλεοπτική εκπομπή «[Παρασκήνιο](#)» (12.26΄). Οι μαθητές (υπήρξε η προτροπή να κρατούν σημειώσεις αλλά ελάχιστοι το έκαναν) σχολίασαν: τη δωρική/λιτή φιγούρα του ποιητή και κάποιος τη συνέδεσε με την απέριττη ποίησή του, το διαμέρισμά του με τους τοίχους γεμάτους βιβλία, την ειλικρίνεια και τη σεμνότητα με την οποία μιλάει για την ενεργό πολιτική του δράση («καμία σχέση με τους σύγχρονους πολιτικούς!»), τον απομυθοποιητικό του λόγο («έχει εμμονή με την αλήθεια», μια μαθήτρια ήξερε τον στίχο: «Α φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα παιδιά.»), το αντι-ηρωικό του βλέμμα πάνω στη σύγχρονη ιστορία, την έλλειψη φανατισμού, τη «σύγχρονη» κριτική του για την τηλεόραση.

Στη συνέχεια, η διδάσκουσα είχε επιλέξει την προβολή ενδεικτικών αναγνώσεων από τον ίδιο τον ποιητή: α) του ποιήματός του «[Στο παιδί μου](#)», μετά από το οποίο ακολούθησαν σχόλια των μαθητών για τις εικόνες με τον γιό του, πόσο καλός πατέρας μοιάζει, παρά τα στερεότυπα της εποχής (θυμήθηκαν τα φύλα στη λογοτεχνία από την Α΄ Λυκείου), β) του καρνωτακικού ποιήματος «[Είμαστε κάτι...](#)» (1.20΄)¹ ενώ, τέλος, ακούστηκε και η μελοποίηση του ποιήματος «[Το σκάκι](#)» (1.01΄). Με τα γενικά επιδοκιμαστικά σχόλια για το τελευταίο ποίημα, έκλεισε η 1^η ώρα.

Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι, σεβόμενοι τη «φιλοσοφία» του αρχικού σεναρίου, ακολουθήσαμε τα βασικά ερευνητικά πεδία ενασχόλησης των ομάδων. Διαφοροποιηθήκαμε όμως ως προς τη χρήση του ηχογραφημένου υλικού: επειδή μας φάνηκε δυσλειτουργικό να ακούνε ηχητικό υλικό κάποιες ομάδες, ενοχλώντας πιθανόν τις υπόλοιπες, αποφασίσαμε αυτό το υλικό να διαμοιραστεί στην ολομέλεια.

¹ Στην απορία μαθήτριας «τι σχέση έχει ο πολιτικοποιημένος Αναγνωστάκης με τον Καρνωτάκη», η διδάσκουσα μίλησε για την ανθολογία του Αναγνωστάκη *Η χαμηλή φωνή* και θύμισε τη σάτιρα και τον απαισιόδοξο αντι-ηρωισμό που ενώνει τους δύο ποιητές.

Με βάση αυτό το σκεπτικό αλλάξαμε: α) την 1^η διδακτική ώρα, κατά την οποία προβλεπόταν ηχογράφηση της ανάγνωσης από τους μαθητές των τριών ποιημάτων του Αναγνωστάκη τα οποία περιλαμβάνονται στο σχολικό βιβλίο και β) την εργασία της 5^{ης} ομάδας (για τον επιπρόσθετο λόγο ότι η έρευνά της δεν ήταν διακριτή από αυτή των υπολοίπων).

Έτσι, η πρώτη ομάδα ανέλαβε την έρευνα υλικού που αφορά στη ζωή του ποιητή, η δεύτερη ομάδα μελέτησε υλικό για την εποχή στην οποία έζησε και η οποία επηρέασε το έργο του, η τρίτη ομάδα ερεύνησε το έργο του και αξιοποίησε (κατέγραψε) ψηφιακό υλικό που περιλαμβάνει μελοποιημένα ποιήματα και αναγνώσεις ποιημάτων του Μ. Αναγνωστάκη, η τέταρτη ομάδα διάβασε κείμενα στα οποία διατυπώνεται κριτική για το έργο του και η πέμπτη και τελευταία ομάδα, αντί να υλοποιήσει δραστηριότητες με σημείο αναφοράς τηλεοπτικές εκπομπές και σύγχρονες ιστοσελίδες που έχουν θέμα τον ίδιο και το έργο του, ασχολήθηκε με το κριτικό έργο του Αναγνωστάκη μέσα από επιλεγμένα θεωρητικά του κείμενα.

2^η ώρα (εργαστήριο πληροφορικής)

Οι μαθητές στις ομάδες τους άνοιξαν τον υπολογιστή και έκαναν αποδοχή της πρόσκλησης στην πλατφόρμα Edmodo: έδωσαν όνομα στην ομάδα, έβαλαν κωδικούς και άνοιξαν το πρώτο αρχείο (για όλες τις ομάδες) στο οποίο υπήρχαν οι παραπάνω διευθύνσεις (για όποιον ήθελε να ξαναδεί/ακούσει κάτι) καθώς και μια εργασία πάνω στο ποίημα «[Θεσσαλονίκη, Μέρες του 1969 μ.Χ.](#)», το κείμενο από το διαδραστικό βιβλίο μαθητή). Αφού διάβασαν το ποίημα από την ψηφιακή έκδοση του βιβλίου τους, είδαμε/ακούσαμε όλοι μαζί στη μεγάλη οθόνη του εργαστηρίου την [οπτικοποιημένη ανάγνωσή](#) του από το Λύκειο Καβάλας (1.37'). Δεν δώσαμε έκταση στην κουβέντα (όπως προέβλεπε το αρχικό σενάριο) για τη διαφορά της ανάγνωσης από έντυπη και ηλεκτρονική μορφή, ούτε υπήρξε χρόνος για παραπομπή στον ιστοχώρο του Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού, για να ακουστεί η απαγγελία από τον ίδιο τον ποιητή. Ακόμη, δεν προλάβαμε να διαβάσουμε το παράλληλο ποίημα του

Γιώργου Σεφέρη, «Με τον τρόπο του Γ. Σ.», με το οποίο «συνομιλεί» ο Μ.Α. στο «Θεσσαλονίκη, Μέρη του 1969 μ.Χ.». Μετά από μια γενική ερμηνευτική προσέγγιση του ποιήματος (χωροχρόνος, ιστορικά δεδομένα), ζητήθηκε από τους μαθητές να ανοίξουν ένα αρχείο doc με τον τίτλο του ποιήματος και να εκπονήσουν μια σύντομη εργασία επισημαίνοντας ποια στοιχεία του ποιήματος επιβιώνουν και στη δική μας εποχή.² Ο στόχος δεν ήταν μόνο να εντοπίσουν οι μαθητές την επιβίωση πολλών χαρακτηριστικών της μεταπολεμικής Ελλάδας ως τις μέρες μας (παρά το πολιτειακό άλμα από τη χούντα στη μεταπολίτευση), αλλά και πρακτικός/τεχνικός: να μάθουν να σώζουν τα αρχεία τους στην πλατφόρμα Edmodo, κάτι που δεν το κατάφεραν όλες οι ομάδες³.

3^η ώρα και 4^η ώρα (εργαστήριο πληροφορικής)

Οι μαθητές στις ομάδες τους άνοιξαν την πλατφόρμα και διάβασαν τα σχόλια της διδάσκουσας για τις τρεις εργασίες που είχαν ολοκληρωθεί και αναρτηθεί. Τους άρεσε η διαδραστικότητα, έγραψαν σχόλια (παρότι είχε τονιστεί να μη χρησιμοποιούνται greeklish, γιατί θα σβήνονταν, κάποιες ομάδες το έκαναν) και η εργασία της κάθε ομάδας αναρτήθηκε στον αντίστοιχο φάκελο. Για λόγους συγχρονισμού, δεν δόθηκε χρόνος στις ομάδες που δεν είχαν αναρτήσει την προηγούμενη εργασία –καθότι ήσσονος σημασίας– να τη συνεχίσουν.

Οι ομάδες περιλάμβαναν μαθητές τόσο υψηλών όσο και χαμηλών βαθμολογικών επιδόσεων· οι τελευταίοι ήταν ικανοί στη διαχείριση τεχνικών προβλημάτων. Επίσης ο διαμοιρασμός των θεμάτων δεν ήταν τυχαίος, αλλά υπήρξε σχετική πρόβλεψη ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των μελών. Για παράδειγμα, σε ομάδα με περισσότερα παιδιά θεωρητικής κατεύθυνσης, δόθηκε η έρευνα των κριτικών απόψεων του Αναγνωστάκη· μάλιστα, ένας μαθητής-ερασιτέχνης ποδοσφαιριστής δούλεψε μόνος του το κριτικό κείμενο για το ποδόσφαιρο «Άγιαξ,

² Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο tekmirio_1_thessaloniki_meres.

³ Βλ. στην παρούσα εφαρμογή το πεδίο «Κριτική».

για πάντα Άγιαξ» και ενσωμάτωσε μετά τις δικές του διαφάνειες στο αρχείο της ομάδας του. Παιδιά που αγαπούν την ιστορία ανέλαβαν να διερευνήσουν τα ιστορικά συμφραζόμενα της εποχής, ενώ άλλα με έφεση στη μουσική ασχολήθηκαν με τη μελοποιημένη ποίηση. Ακραία περίπτωση αποτέλεσε ένας μαθητής που αρνιόταν να συνεργαστεί με την ομάδα, ο οποίος καθοδηγήθηκε να βρει φωτογραφικό υλικό σχετικό με την εργασία τους. Όπως όμως θα φανεί από το αρχείο της 5^{ης} ομάδας,⁴ η διαδικασία σε αυτή τη φάση δεν κινητοποίησε τον ενθουσιασμό των μαθητών: δούλεψαν σχετικά φιλότιμα (π.χ. η ομάδα αυτή διόρθωσε το ατελές πρώτο αρχείο της, σύμφωνα με τις υποδείξεις της διδάσκουσας), αλλά γενικά όλοι κατέβαλαν τη στοιχειώδη προσπάθεια.

Η αρχική απροθυμία και ο τρόμος απέναντι στα ζητούμενα των φύλλων εργασίας ξεπεράστηκε σχετικά ανώδυνα με την υποστηρικτική συμβολή της εκπαιδευτικού. Η γόνιμη συμβουλευτική της σε κάθε ομάδα που ζητούσε βοήθεια ή στη διατύπωση, ή στην ερμηνεία, ή σε κάποιες επιλογές λειτούργησε θετικά. Πάντως η επαγρύπνηση ήταν διαρκής, καθώς τα λίγα παιδιά που δεν είχαν διάθεση να δουλέψουν έμπαιναν στον πειρασμό να ανοίξουν άσχετες με το σενάριο ιστοσελίδες, παρότι είχε γίνει «συμβόλαιο τιμής» από την αρχή της χρονιάς πάνω στο συγκεκριμένο θέμα.

Β' ΦΑΣΗ

5η διδακτική ώρα, εργαστήριο πληροφορικής

Οι μαθητές δουλεύουν στις ομάδες τους (μία ομάδα δεν είχε προλάβει να ολοκληρώσει την εργασία της για την εποχή του ποιητή και αγωνίζεται στην αρχή της ώρας). Κοινή αφετηρία όλων των ομάδων είναι η επίσκεψη ιστοτόπων με ποιήματα του Αναγνωστάκη προκειμένου να επιλέξουν ένα από αυτά για οπτικοποίηση σε αρχείο παρουσίασης. Παραπέμφθηκαν στο [Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού](#), αλλά επειδή εκεί δεν βρήκαν πολλά ποιήματα, ενθαρρύνθηκαν να ψάξουν κι άλλες

⁴ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο tek2_anagnostakis_of.

διευθύνσεις και κατέληξαν σε ένα διαδικτυακό [φόρουμ](#) και σε μία διαδικτυακή ανθολογία ποιημάτων του [Αναγνωστάκη](#). Μια ομάδα θυμήθηκε την Ανεμόσκαλα ([Μανόλης Αναγνωστάκης](#)), από την οποία είχαν αντλήσει πληροφορίες για το έργο του ποιητή.

Σε αυτή τη φάση όλες οι ομάδες διαβάζουν ποιήματα του Αναγνωστάκη από τους ανωτέρω δικτυακούς τόπους και αποφασίζουν από κοινού ποιο από αυτά τα ποιήματα θα οπτικοποιήσουν. Παρότι δεν δημιουργούν ανθολογία –όπως προέβλεπε το αρχικό σενάριο– παραμένει ο ίδιος στόχος: οι μαθητές να γνωρίσουν το ποιητικό έργο του Αναγνωστάκη μέσα από ιστότοπους που αφορούν τη μελέτη της λογοτεχνίας και συνεργαζόμενοι στο πλαίσιο των ομάδων να συναποφασίσουν για την επιλογή ενός και μόνο ποιήματος (του πιο αντιπροσωπευτικού; του πιο αγαπητού;) από το έργο του ποιητή.

Εδώ αξίζει να σημειωθεί, ότι «Το Σκάκι» αποτέλεσε μήλον της έριδος, αλλά το κέρδισε η ομάδα που το ζήτησε πρώτη. Οι άλλες ομάδες επέλεξαν τα εξής: «Όταν μιαν άνοιξη», «Χάρης 1944», «Θεσσαλονίκη, μέρες του 1969 μ.Χ.»⁵ και «Φοβάμαι» (η ομάδα αυτή δεν κατάφερε να ολοκληρώσει το αρχείο της, παρά το ότι τους άρεσε πολύ το ποίημα για τις πολιτικές του αιχμές, αλλά κάπου χάθηκαν στην επιλογή των εικόνων και στις διαφωνίες τους). Οι υπόλοιπες ομάδες ετοίμασαν αρκετά γρήγορα τις παρουσιάσεις τους, εντός της διδακτικής ώρας και η συγκεκριμένη εργασία, όπως ήταν εύλογο, τους άρεσε πολύ: η γενιά της εικόνας χαίρεται όταν οπτικοποιεί τις λέξεις. Η παρέμβαση της διδάσκουσας ήταν ελάχιστη, εξαντλήθηκε σε συμβουλές για ενιαία αισθητική, για πρόκριση της ασπρόμαυρης εικόνας λόγω της εποχής, για έγκυρα φωτογραφικά sites (π.χ. το φωτογραφικό αρχείο του Μουσείου Μπενάκη ή ο φωτογράφος Josef Koudelka), αλλά τα παιδιά, φυσικά, έκαναν τα δικά τους.

⁵ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο [tekmirio_3_thessaloniki_meres](#).

δη διδακτική ώρα, εργαστήριο πληροφορικής

Είχε έρθει η μεγάλη ώρα για να προβληθούν στην ολομέλεια της τάξης όλες οι εργασίες που εκπονήθηκαν. Επιδιώχθηκε να έλθουν όλοι οι μαθητές σε επαφή με το υλικό που συγκεντρώθηκε από τις ομάδες με βάση τους συγκεκριμένους άξονες διερεύνησης, ώστε να αποκτήσουν μια σφαιρική εικόνα για τον Αναγνωστάκη.

Η κάθε ομάδα με τη χρήση του βιντεοπροβολέα παρουσιάζει στον πίνακα της τάξης την εργασία της, επεξηγώντας στην ολομέλεια τον τρόπο που εργάστηκε και τη διαδικασία υλοποίησης του πονήματός της. Μετά από κάθε παρουσίαση δίνεται χρόνος να διατυπωθούν ερωτήματα αλλά και σχόλια από τους άλλους μαθητές προς τα μέλη της κάθε ομάδας σχετικά με το περιεχόμενο της εργασίας τους.

Σύμφωνα με το αρχικό σενάριο,

κατά τη διάρκεια της διδακτικής αυτής ώρας μέσω των παρουσιάσεων και της συζήτησης που ξεκινά ο εκπαιδευτικός με αφορμή τις εργασίες που αναρτήθηκαν από τις ομάδες στην ψηφιακή τάξη επιδιώκονται τρεις συγκεκριμένοι στόχοι. Ο πρώτος έχει να κάνει με το περιεχόμενο των εργασιών των ομάδων, καθώς πρέπει να διαπιστωθεί η ποιοτική αναζήτηση, επιλογή και ανάρτηση υλικού με βάση τους άξονες διερεύνησης, γιατί το εν λόγω υλικό θα χρησιμοποιηθεί στη συνέχεια από όλες τις ομάδες για τη δημιουργία μιας υποθετικής συνέντευξης από τον Μ.Α.. Ο δεύτερος έχει να κάνει με τη διαδικασία/πορεία υλοποίησης των εργασιών. Πιο συγκεκριμένα, η συζήτηση αποσκοπεί στο να διαπιστωθεί αν οι μαθητές μέσω των οδηγιών της ιστοεξερεύνησης είχαν σαφείς οδηγίες και κατανόησαν επαρκώς το τι έπρεπε να πράξουν ή αντιμετώπισαν προβλήματα και έπρεπε να απευθυνθούν στον εκπαιδευτικό για περαιτέρω οδηγίες. Τέλος, ο τρίτος στόχος έχει να κάνει με την ενίσχυση της επικοινωνίας και της ανατροφοδότησης μεταξύ των ομάδων.

Στην πραγματικότητα την παρουσίαση των εργασιών διαδέχθηκαν μονολεκτικοί χαρακτηρισμοί επιδοκμασίας και θερμά χειροκροτήματα για κάθε ομάδα! Τελικά, η διδάσκουσα προσπάθησε να γεμίσει το λεκτικό κενό, ρωτώντας τις

ομάδες για δυσκολίες και προβλήματα που αντιμετώπισαν, για τα στοιχεία που τους φάνηκαν ενδιαφέροντα και τροφοδοτώντας έτσι μια υποτυπώδη συζήτηση.

Γ' ΦΑΣΗ

7η διδακτική ώρα (εργαστήριο πληροφορικής)

Αντίθετα από την πρόταση που υπήρχε στο αρχικό σενάριο, δεν προχωρήσαμε στη δημιουργία ψηφιακού βιβλίου (για τεχνικούς λόγους και εξαιτίας χρονικών περιορισμών). Απεναντίας, προτάθηκε η «κατασκευή» μιας συνέντευξης: οι ομάδες, έχοντας υπόψη το συνολικό υλικό, κατέγραψαν τα ερωτήματα που θα ήθελαν να υποβάλουν στον ποιητή. Επόμενος στόχος ήταν να γίνει το εξής «παιχνίδι»: η κάθε ομάδα να υποβάλλει τις ερωτήσεις της και να απαντούν τα μέλη των άλλων ομάδων – πάντα σύμφωνα με το πνεύμα του ποιητή. Υπήρχε η σκέψη να ηχογραφηθεί η συνέντευξη αυτή, αλλά αυτή η φάση έμεινε ημιτελής – διεσώθη μόνο η αξιολόγηση.

Επειδή ο χρόνος δεν είχε φτάσει για την παρουσίαση όλων των ομάδων, η διαδικασία ολοκληρώθηκε στην αρχή αυτής της ώρας: ευτυχώς οι συγκεκριμένες ομάδες δεν ήταν τελείως αποψιλωμένες από τα μέλη τους (καθώς βρισκόμασταν στην τελευταία μέρα πριν τις διακοπές του Πάσχα!). Στον χρόνο που απέμεινε, ξεκινήσαμε την τελευταία δραστηριότητα, κοινή για όλες στις ομάδες, με το ίδιο κοινό φύλλο εργασίας, που ήταν διαθέσιμο στην πλατφόρμα.

Όλες οι ομάδες – ενώ αρχικά είχαν εκδηλώσει τον ενθουσιασμό τους για την καινούργια εργασία – συμφώνησαν (τελικά με βαριά καρδιά) πως προτιμούν να δουλέψουν στην υποθετική συνέντευξη του ποιητή. Το παραδοτέο στο τέλος της 7^{ης} διδακτικής ώρας είναι ένα αρχείο Word, το οποίο περιλαμβάνει ερωτήσεις προς τον ποιητή, αντλώντας στοιχεία από τις εργασίες των υπόλοιπων ομάδων. Δόθηκε η ακόλουθη οδηγία: «Αφού διαβάσετε τα αρχεία των υπόλοιπων ομάδων (Ζωή/ Εποχή/ Έργο/ Κριτική/ Απόψεις) καθώς και το ανωτέρω διαδικτυακό υλικό, να πάρετε μια

ΥΠΟΘΕΤΙΚΗ συνέντευξη από τον Αναγνώστáκη (φροντίστε για ΠΡΩΤΟΤΥΠΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ, όχι ΚΟΙΝΟΤΟΠΙΕΣ)».

Τελικά στο τέλος της 7^{ης} ώρας, μόνο δύο από τις ομάδες έγραψαν και ανέβασαν κάποιες ερωτήσεις.⁶

δη διδακτική ώρα - Αίθουσα διδασκαλίας

Κατά την τελευταία διδακτική ώρα (πρώτη μέρα μετά τις διακοπές του Πάσχα) οι μαθητές (ευτυχώς με λίγες διαρροές) βρίσκονται στην αίθουσα διδασκαλίας –παρότι είχε προγραμματιστεί να συνεχίσουμε στο εργαστήριο, προκειμένου να συμπληρώσουν ηλεκτρονικά τα δελτία αξιολόγησης, ([Δελτίο αυτοαξιολόγησης μαθητή](#), και το [Δελτίο αυτοαξιολόγησης της ομάδας](#), βλ. το Παράρτημα στο τέλος της παρούσας εφαρμογής). Αναπάντεχες εργασίες στο σχολείο κατέστησαν αδύνατη την πρόσβαση στην αίθουσα πληροφορικής, οπότε η διαδικασία περιορίστηκε εντός της τάξης. Μετά από μια σύντομη σύνοψη/αναδρομή από τη διδάσκουσα, έγινε μια ύστατη προσπάθεια να αναστοχαστούν για τη συγκεκριμένη εφαρμογή, παρόλο που οι μαθητές δεν συγκεντρώνονταν στη διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, ζητήθηκε από τον καθένα ξεχωριστά να διατυπώσει τις απόψεις του για το αν κατάφεραν να διαχειριστούν με άνεση το περιβάλλον της παρούσας ιστοεξερεύνησης και αν κατόρθωσαν να ακολουθήσουν χωρίς δυσκολίες τη διδακτική της πορεία. Ανταποκρίθηκαν όλοι και κάποιες από τις χειρόγραφες αξιολογήσεις παρατίθενται στον Φάκελο Τεκμηρίων.⁷

Επίσης, οι μαθητές συμπλήρωσαν και τα υποθετικά ερωτήματα που θα απηύθυναν στον ποιητή.⁸ Τα περισσότερα ερωτήματά τους ήταν εύστοχα και ενδιαφέροντα και είναι κρίμα που δεν υπήρξε χρόνος να ολοκληρωθεί αυτή η «συνέντευξη» όπως είχε σχεδιαστεί, ως παιχνίδι με σκυτάλη: δηλαδή να ρωτάει κάτι μία ομάδα, να απαντά όποια ομάδα προλαβαίνει κι αν είναι εύστοχη η απάντηση

⁶ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο tekmirio4_synenteuxi_anagnostakis.

⁷ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο tek5_axiologisi.

⁸ Βλ. στον Φάκελο Τεκμηρίων το αρχείο tekmirio4_synenteuxi_anagnostakis.

(κατά την κρίση της διδάσκουσας και της ολομέλειας), αυτή η ομάδα να παραλαμβάνει τη σκυτάλη και να διατυπώνει το δικό της ερώτημα κ.ο.κ. Νικήτρια αναδεικνύεται η ομάδα με τους περισσότερους πόντους συμμετοχής.

ΣΤ. ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΟΜΑΔΑ 1: Να μελετήσετε τα κείμενα:

- α) [Μανόλης Αναγνωστάκης – Χρονολόγιο](#), από την Ανεμόσκαλα,
- β) [Αφιέρωμα στον ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη](#), στήλη «Σαν σήμερα» του διαδικτυακού περιοδικού LiFO,
- γ) [Μανόλης Αναγνωστάκης](#), από τη Βικιπαίδεια, την ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια,
- δ) [Μανόλης Αναγνωστάκης 1925 – 2005](#) Η Τράπεζα Πληροφοριών του Σαν Σήμερα.gr
- ε) [Μανόλης Αναγνωστάκης - Η συνείδηση μιας γενιάς](#) Διαδικτυακή έκδοση εφημερίδας «Έθνος»

ΣΤΟΧΟΣ: να συντάξετε ένα αρχείο παρουσίασης (ppt) για τη **ζωή του ποιητή**. («Μέρα με τη μέρα, η ζωή μου, πού πήγα, τι είδα, τι σκέφτηκα, τι πόνεσα, τι αγάπησα, τι είπα – ένα θέμα για άλλο ποίημα.»+ «Έχει μια φαντασία προσκολλημένη στο αντικείμενο...» έγραψε κάποτε ο Α.Α., τότε που δεν είχαμε γνωριστεί καν ακόμα.» *Το Περιθώριο '68- '69*) + («Γηράσκω αεί αναθεωρών» *Υ.Γ.*)

ΟΜΑΔΑ 2: Να μελετήσετε τα κείμενα:

α) [Μανόλης Αναγνωστάκης – Χρονολόγιο](#), από την Ανεμόσκαλα,

β) [Η μεταπολεμική ανασυγκρότηση της Ελλάδας \(1950 - 1974\)](#),

γ) Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%B7%CF%82%CF%83%CF%8D%CE%B3%CF%87%CF%81%CE%BF%CE%BD%CE%B7%CF%82%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82>

δ) [[Η μεταπολεμική ανοικοδόμηση της Ελλάδας](#)]: αξιολογήστε τη [μερική] χρησιμότητα του αρχείου

ΣΤΟΧΟΣ: να συνθέσετε ένα αρχείο παρουσίασης (ppt) για την εποχή του ποιητή. («Στην οριζόντιωση της εποχής μας να κρατήσουμε όρθιες ισχνές καλαμιές», *Το Περιθώριο '68- '69*)

ΟΜΑΔΑ 3: Να διαβάσετε

α) Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, [Μανόλης Αναγνωστάκης](#)

β) [Μανόλης Αναγνωστάκης – Εργοβιογραφικό](#), από την Ανεμόσκαλα

γ) Μνήμη Μανόλη Αναγνωστάκη. "Αποτοξίνωση μέσα στην κατάθλιψη" (ΥΓ.)
http://estamou.blogspot.gr/2012/06/blog-post_23.html

δ) [Μανόλης Αναγνωστάκης](#), από τη Βικιπαίδεια

ε) [Μανόλης Αναγνωστάκης 1925 – 2005](#) Η Τράπεζα Πληροφοριών του Σαν Σήμερα.gr

ΣΤΟΧΟΣ να παρουσιάσετε σε αρχείο παρουσίασης (ppt) **το έργο** του ποιητή («Τι ωραία βιβλία που γράφουμε, τι ωραία τραγούδια που ψάλλουμε, τι ωραία μνημόσυνα που κλαίμε», *Το Περιθώριο '68-'69*)

ΟΜΑΔΑ 4: Να μελετήσετε τα κείμενα:

- α) Μανόλης Αναγνωστάκης – Εργοβιογραφικό, από την Ανεμόσκαλα,
- β) Ο πολιτικός ποιητής Μ. Αναγνωστάκης, περιοδικό «νέο επίπεδο»,
- γ) Μανόλης Αναγνωστάκης - Η συνείδηση μιας γενιάς Διαδικτυακή έκδοση εφημερίδας «Έθνος». δ) «Για όλα όσα τέλειωσαν χωρίς ελπίδα πια» (του Δημοσθένη Κούρτοβικ / εφημερίδα «Τα Νέα»)
- ε) Επιτάφια ποίηση του Μανόλη Αναγνωστάκη, Δύο ποιήματα με τον τίτλο «Επιτύμβιον», ένα «Επιτάφιον» και δύο «Επίλογον», και ο σαρκαστικός κόσμος τους, του Παντελή Μπουκάλα (και άλλες κριτικές)

ΣΤΟΧΟΣ: να συντάξετε ένα αρχείο παρουσίασης (ppt) για την κριτική που έχει ασκηθεί στο έργο του Αναγνωστάκη.

ΟΜΑΔΑ 5: Να μελετήσετε τις θεωρητικές απόψεις του Αναγνωστάκη

I) για την ποίηση και την τέχνη:

α) Μανόλης Αναγνωστάκης: Ο μεγάλος ποιητής της ήττας (Αφιέρωμα), διαδικτυακό περιοδικό The insider

β) Η εύλωτη σιωπή (της Ελένης Κεχαγιόγλου, dim/art)

II) για τη γλώσσα <https://sarantakos.wordpress.com/2013/06/30/anagnostakis/>

III) για το ποδόσφαιρο: «Άγιαξ, για πάντα Άγιαξ» <http://www.sansimera.gr/anthology/512>

ΣΤΟΧΟΣ: να συνοψίσετε / παρουσιάσετε σε αρχείο παρουσίασης (ppt) κάποιες από τις κριτικές απόψεις του Αναγνωστάκη

ΚΟΙΝΟ ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Αφού διαβάσετε συνεντεύξεις / αυτοπαρουσιάσεις του Αναγνωστάκη

- 1) [Αναγνωστάκης αυτοβιογραφούμενος](#), (22/6/2011) ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας Ελευθεροτυπία
- 2) «Δύο μαθητές συνομιλούν με τον Μανόλη Αναγνωστάκη»
<http://www.toperiodiko.gr/%CE%B4%CF%8D%CE%BF-%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%B7%CF%84%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%BF%CF%8D%CE%BD-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CF%8C%CE%BB%CE%B7-%CE%B1/>
- 3) [Μανόλης Αναγνωστάκης, Νόρα Αναγνωστάκη – Το αληθινό πρόσωπο των ποιητών](#), Ενεήντα Επτά - Το Περιοδικό της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας Τεύχος 7^ο (οδηγία: για να αναγνωσθεί, μέσα από την εντολή view θα μετατρέψετε το κείμενο στα ελληνικά) και αφού εστιάσετε σε κείμενα από το Περιθώριο '68-'69⁹ (ΠΗΓΗ: <http://www.scribd.com/doc/24226934/%CE%9C-%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%BD%CF%89%CF%83%CF%84%CE%AC%CE%BA%CE%B7%CF%82-%CE%A4%CE%BF->

⁹ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 1: Μέσα στο γραφείο του ο Ποιητής, μιλά αργά στον ευγενικό επισκέπτη του για την αποστολή της ποίησης στον καιρό μας, για την αδιαφορία των νέων προς τη γλώσσα, για την πολυπλοκότητα των πνευματικών προβλημάτων στην αντιφατική εποχή μας. Να φανταστείς ένα άλλο δωμάτιο με τέσσερις καθόλου ευγενικούς επισκέπτες, να μαστιγώνουν τον Ποιητή, να τον ξεγυμνώνουν, να του σβήνουν αναμμένα τσιγάρα στα χέρια, να του ρίχνουν κουβάδες νερό να συνέλθει για να ξαναρχίσουν.

Μέσα σε ποιο δωμάτιο βρίσκεται ο Ποιητής ο αληθινός; Τί θα σκεφτόταν άραγε τότε για την αποστολή της ποίησης, για τη γλώσσα, για την πολυπλοκότητα των προβλημάτων της εποχής; Κάτω από ποιο φορτίο λύγισαν οι δικοί σου ώμοι και κάτω από ποιο οι δικοί μου; Ποιά ζυγαριά θα μας μετρήσει; (Το Περιθώριο '68-'69: 24).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 2: Τι ωραία βιβλία που γράφουμε, τι ωραία τραγούδια που ψάλλουμε, τι ωραία μνημόσυνα που κλαίμε» (Το Περιθώριο '68-'69: 27)

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 3: Τώρα πια που δε γράφω και η απόσταση του χρόνου με βοηθάει, βλέπω καθαρότερα πόσες φορές, πραγματικά, έπνιξα στο λαρύγγι μου τα ίδια μου τα τραγούδια. Στα λιγοστά ποιήματα που, μέσα σε είκοσι πέντε και παραπάνω χρόνια, έγραψα, αν εξαιρέσω το πρώτο και ένα μέρος από το δεύτερο βιβλίο μου, σε πόσα από τα υπόλοιπα δεν έσβησα την τελευταία στιγμή λέξεις, δεν αλλοίωσα έννοιες, δεν αφάιρεσα ολόκληρους στίχους, γιατί υπήρχαν εκεί ίσως μερικά πράγματα που δεν έπρεπε ακόμα να ειπωθούν. Πόσοι άραγε απ' αυτούς που, δίκαια, μ' έφεξαν για «χαλαρότητα στην έκφραση», για «ηθελημένη ασάφεια», για «αδιαφορία στη μορφή», υποπτεύθηκαν πως είχα πετύχει σχεδόν πάντα την καιρία λέξη, που και μόνη της μπορούσε να ανακαλέσει ένα ολόκληρο νόημα, να στήσει έναν κόσμο - και δεν την έγραψα γιατί πίστευα (ή φοβόμουν) πως δεν έπρεπε α κ ό μ α να γραφτεί. (Σ' όλη μας τη ζωή βουλιάξαμε πολλά καράβια μέσα μας, ίσως για να μη ναυαγήσουμε μια ώρα αρχύτερα εμείς οι ίδιοι.) (Το Περιθώριο '68-'69: 9).

[%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B8%CF%8E%CF%81%CE%B9%CE%BF-68-69#scribd](#)

ΣΤΟΧΟΣ να γράψετε σε αρχείο παρουσίασης (ppt) **μια αυτοπαρουσίαση** του ποιητή **ή** **(εναλλακτικά) μια υποθετική συνέντευξη** που πήρατε από τον ποιητή

ΠΛΑΝΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Πλάνο εργασιών των ομάδων

1^η διδακτική ώρα (εργαστήριο πληροφορικής)

Εισαγωγή στο ποιητικό σύμπαν του Μ.Αναγνωστάκη.
Προβολή συνέντευξης του ποιητή + αναγνώσεις ποιημάτων + μια μελοποίηση.
Συζήτηση και σχολιασμός.

2^η διδακτική ώρα (εργαστήριο πληροφορικής)

Εργασία ομάδων πάνω στο ποίημα «Θεσσαλονίκη, μέρες του 1969 μ.Χ.».

3^η και 4^η διδακτική ώρα (εργαστήριο πληροφορικής)

Κάθε ομάδα και ένα πεδίο έρευνας Ολοκλήρωση και δημοσίευση εργασιών στην ψηφιακή τάξη.

5^η και 6^η διδακτική ώρα (εργαστήριο πληροφορικής)

Μελέτη ποιημάτων Μ. Αναγνωστάκη. Δημιουργία αρχείων παρουσίασης (επιλογή ενός ποιήματος και οπτικοποίησή του).
Αρχή των παρουσιάσεων στην ολομέλεια.

7^η διδακτική ώρα (εργαστήριο πληροφορικής)

Παρουσίαση των εργασιών των υπολοίπων ομάδων, ανατροφοδότηση. Ετεροαξιολόγηση.
Καταγραφή ερωτήσεων για μια υποθετική συνέντευξη εφ' όλης της ύλης (με βάση το υλικό όλων των ομάδων)

8^η διδακτική ώρα (αίθουσα διδασκαλίας)

Συμπλήρωση των ερωτημάτων για την υποθετική συνέντευξη
Συζήτηση/αναστοχασμός επί της όλης διαδικασίας. Αυτοαξιολόγηση μαθητών και ομάδων.

Z. ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Το αρχικό σενάριο προβλέπει: αντί της ψηφιακής τάξης να δημιουργηθεί ένα άλλο διαδικτυακό περιβάλλον συνεργασίας των μαθητών με τον εκπαιδευτικό, όπως blog, Wiki, ιστοσελίδα. Ακόμη, αν οι μαθητές είναι πολύ εξοικειωμένοι με τα εργαλεία Web 2.0 και έχουν ασχοληθεί στο παρελθόν με ιστοεξερευνήσεις, είναι δυνατόν να τους ζητηθεί να δημιουργήσουν οι ίδιοι μια ιστοεξερεύνηση για τον Μ. Αναγνωστάκη. Προβλέπεται επίσης ανάγνωση (από μαθητή/ες) των ποιημάτων του Μ. Αναγνωστάκη που βρίσκονται στο σχολικό εγχειρίδιο και ηχογράφηση των αναγνώσεων. Τέλος, αντί της δημιουργίας και δημοσίευσης ενός ψηφιακού βιβλίου, μπορεί να ζητηθεί από τους μαθητές να δημιουργήσουν μια ψηφιακή αφήγηση για τον ποιητή με το πρόγραμμα Windows Movie Maker ή κάποιο αντίστοιχο.

H. ΚΡΙΤΙΚΗ

Η εφαρμογή του σεναρίου προϋποθέτει τη χρήση του εργαστηρίου πληροφορικής του σχολείου και βιντεοπροβολέα, προκειμένου να γίνει εφικτή η υλοποίησή του και το σχολείο μου δεν πάσχει από αυτά. Μάλλον η μετακίνηση στα δύο από τα τρία εργαστήρια (ανάλογα με τη διαθεσιμότητα) δημιούργησε στην αρχή προβλήματα, καθώς κάποιες ομάδες αποθήκευαν στην επιφάνεια εργασίας –ημιτελή συνήθως αρχεία– και μετά έψαχναν να τα βρουν (τρέχαμε με το φλασάκι...). Όταν όλοι έμαθαν να αναρτούν το υλικό στην ψηφιακή τάξη, ομαλοποιήθηκε η κατάσταση. Το συγκεκριμένο τμήμα δεν παρουσίασε δυσλειτουργικότητα στην ανάμνηση των κωδικών πρόσβασης στην πλατφόρμα (αφού την «πάτησα» με το άλλο τμήμα, έβαλα να μου σημειώσουν τους κωδικούς τους, στην περίπτωση που θα έλειπε το μέλος που τους είχε βάλει).

Η πλατφόρμα Edmodo είναι απλή και πολύ εύχρηστη και ενθουσιάστηκα με τη χρήση της –μέχρι τώρα χρησιμοποιούσα το Wiki, το οποίο, παρά την έξυπνη πολυπλοκότητά του, δεν ευνοεί την επικοινωνία λόγω email. Βέβαια στη Γ΄ Λυκείου

δεν μπορούμε να μιλάμε για ασύγχρονη μάθηση (στην καλύτερη περίπτωση, αυτό που θυσίασαν ήταν το διάλειμμά τους, κυρίως μέχρι να μάθουν να σώζουν και να αποστέλλουν τα αρχεία τους) ούτε για τα υπόλοιπα οφέλη, όπως τα περιγράφει ο Ν. Κούκης στο αρχικό σενάριο:

Ακόμη, επιδιώκεται να αποκτήσουν οι μαθητές τη δεξιότητα να αναρτούν αρχεία αλλά και σχόλια στο περιβάλλον της ψηφιακής τάξης, γεγονός που, εκτός της ανατροφοδότησης που λαμβάνουν ή παρέχουν στους υπόλοιπους, τους εισάγει και στη λογική των εργαλείων/περιβαλλόντων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Σε καμιά περίπτωση δεν επιχειρείται διδασκαλία του μαθήματος εξ αποστάσεως, παρά μόνο η χρήση της πλατφόρμας ψηφιακής τάξης ως αποθετηρίου και χώρου ανατροφοδότησης των μαθητών. Ωστόσο, η προτροπή να μελετηθούν οι εργασίες από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή του σπιτιού των μαθητών, τους εισάγει στη γνώση των περιβαλλόντων εξ αποστάσεως και ασύγχρονης μάθησης και έτσι ο κάθε μαθητής από μέλος της ομάδας μετακινείται σε μια νέα ταυτότητα, του μέλους της ψηφιακής τάξης, στην οποία μπορεί να αναρτήσει υλικό, να σχολιάσει υλικό άλλων, ακόμη και να ανοίξει καινούριο νήμα συζήτησης διατυπώνοντας κάποιο προβληματισμό του.

Προσωπικά, δεν μπορώ να χειριστώ τις ΤΠΕ όπως οι επιμορφωτές β' επιπέδου, για αυτό και η παρούσα εφαρμογή υπολείπεται των τεχνολογικών φιλοδοξιών του αρχικού σεναρίου. Σαφώς έχω θετική στάση απέναντι στις ΤΠΕ (παρά τις ανασφάλειές μου) και τη μαθητοκεντρική διαδραστικότητα, αλλά θεωρώ (παρά την περί αντιθέτου βιβλιογραφία) πως η τεχνολογία είναι ένα εργαλείο που βοηθά αλλά δεν μπορεί να καθορίζει τη διδακτική στόχευση. Σαφώς η μάθηση οφείλει να είναι σε διαλεκτική σχέση με τη μεταβαλλόμενη μετανεωτερική εποχή μας, αλλά δεν πρέπει να βάζουμε «το κάρο μπροστά από το άλογο», τις δεξιότητες μπροστά από τη γνώση. Επιπλέον, μου δημιουργήθηκε η αίσθηση πως οι μαθητές αντιμετωπίζουν πλέον την τεχνολογία στο σχολείο όχι με τη δίψα του πρωτόγνωρου, αλλά σαν μια «μοδάτη μπαναλιτέ».

Προς γενικότερο προβληματισμό κατατίθενται οι απόψεις του Régis Debray (στο βιβλίο *Transmettre*) σχετικά με τις θεμελιώδεις διαφορές ανάμεσα στη μετάδοση και την επικοινωνία: η μετάδοση είναι σαν την οικοδομή, μια αργή διαδικασία, πράξη ελεύθερη και απελευθερωτική, ποτέ ουδέτερη και μηχανική, ενώ η επικοινωνία βασίζεται στην αμεσότητα, το ακαριαίο αποτέλεσμα, στην τεχνική και στην εμπειρία, στοχεύει στις δεξιότητες, στην κοινωνικότητα, αλλά δεν μεταβάλλει (μετα-μορφώνει) τον δέκτη. Η τεχνολογία προσφέρει αφειδώς εργαλεία για την τελειοποίηση της τεχνικής που ο Μπέρτραντ Ράσελ ονομάζει «*τεχνική του προσωρινού συμπεράσματος*».

Θ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αποστολίδου Β. & Ελ. Χοντολίδου (επιμέλεια). 2006. *Λογοτεχνία & Εκπαίδευση*. 3^η έκδ. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός.
- Μαρωνίτης, Δ.Ν. 1984: *Ποιητική και Πολιτική Ηθική, Πρώτη Μεταπολεμική Γενιά (Αλεξάνδρου – Αναγνωστάκης – Πατρίκιος)*. 3^η έκδ. Αθήνα: Κέδρος.
- Συνέδριο του Σεριζί. 1985. *Η διδασκαλία της λογοτεχνίας*. Μτφρ. Ι.Ν. Βασιλαράκης. Αθήνα: Επικαιρότητα.
- Ήγκλετον Τ. 1996. *Εισαγωγή στη θεωρία της λογοτεχνίας*. Μτφρ. Μ. Μαυρωνάς. 2^η έκδ. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Hawthorn J. 1995: *Ξεκλειδώνοντας το κείμενο*. Μτφρ. Μ. Αθανασοπούλου. 2^η έκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Régis Debray. 1997. *Transmettre*. Paris: Éd. Odile Jacob.
- Οδηγίες για τη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων στο Γενικό Λύκειο (Σχολικό έτος 2009-2010)*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Φύλλο αξιολόγησης

Ως ομάδα αξιολογούμε την εργασία των υπόλοιπων ομάδων, χωρίς να σημειώνουμε βαθμό στη στήλη της δικής μας ομάδας.

Άξονας αξιολόγησης	Ομ άδα 1	Ομ άδ α 2	Ομ άδα 3	Ομ άδ α 4	Ομ άδ α 5
Η εισαγωγή του βιβλίου είναι επαρκώς τεκμηριωμένη					
Τα στοιχεία για τη ζωή του ποιητή είναι κατατοπιστικά για τον αναγνώστη					
Τα στοιχεία για την εποχή του ποιητή είναι κατατοπιστικά για τον αναγνώστη					
Τα στοιχεία για το έργο του ποιητή είναι κατατοπιστικά για τον αναγνώστη					
Τα στοιχεία για την κριτική στο έργο του ποιητή είναι κατατοπιστικά για τον αναγνώστη					
Τα στοιχεία για τη διαδικτυακή παρουσία του ποιητή είναι κατατοπιστικά για τον αναγνώστη					
Τα ποιήματα που επιλέχθηκαν είναι αντιπροσωπευτικά του έργου του ποιητή					
Η μορφοποίηση, ο συνδυασμός χρωμάτων που επιλέχθηκε, η γενική εικόνα του βιβλίου					
Συνολικός Βαθμός					

Δελτίο αυτοαξιολόγησης μαθητή

Ερώτηση	ΝΑΙ/ ΟΧΙ
Παρέιχα πληροφορίες και ιδέες στη συζήτηση εντός της ομάδας;	
Συμμετείχα ενεργά στην έρευνα της ομάδας σύμφωνα με τις υποχρεώσεις της;	
Συνεργάστηκα με τα άλλα μέλη της ομάδας προσφέροντας βοήθεια;	
Συνέβαλα στη δημιουργία καλού κλίματος στην ομάδα;	
Ζήτησα βοήθεια από τα μέλη της ομάδας μου;	
Είχα σαφή ρόλο στο πλαίσιο της ομάδας;	
Γενικά θεωρώ θετική την εμπειρία μου από τη συμμετοχή μου στην ομάδα;	

Δελτίο αυτοαξιολόγησης ομάδας

Ερώτηση	ΝΑΙ/ ΟΧΙ
Οργανωθήκαμε γρήγορα και μοιράσαμε ρόλους εντός ομάδας;	
Σχεδιάσαμε ένα πλάνο διαχείρισης των υποχρεώσεων της ομάδας;	
Ήμαστε συνεπείς στις υποχρεώσεις μας σε όλα τα στάδια της διαδικασίας;	
Τηρήσαμε το προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα;	
Συνεργαστήκαμε σε καλό κλίμα σε όλη τη διάρκεια ύπαρξης της ομάδας;	
Οι τελικές αποφάσεις για τις εργασίες ήταν αποτέλεσμα διαλόγου;	
Η τελική/συνολική αποτίμηση της λειτουργίας της ομάδας είναι θετική;	